

*Kamalı Zeybek (Kamalı Mustafa) Çetesi ve Faaliyetleri**
The Gang of Kamalı Zeybek (Kamalı Mustafa) and Their Activities

Hakan Yaşar**

Özet

Osmanlı Devleti'nin özellikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarını içine alan tarih kesiti incelendiğinde, yüzlerce eşkıyalık olayının yaşandığı görülmektedir. Bununla birlikte, Ege Bölgesi'nin bu olaylarda ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü Ege Bölgesi denildiğinde ilk akla gelen özelliklerden biri bölgedeki efe/zeybek kültürüdür. Söz konusu dönemin en önemli efe figürlerinden biri de Kamalı Mustafa ya da daha yaygın anıldığı ismiyle Kamalı Zeybek'tir. Bu çalışmada, Kamalı Zeybek ve çetesinin faaliyetleri hakkında bilgi verilerek onun Çakırcalı Mehmet Efe ile olan mücadelesine değinilecektir.

Anahtar kelimeler: Kamalı Mustafa, Kamalı Zeybek, Efe, Ödemiş, Birgi, Ege.

Abstract

There are hundreds of incidents of banditry in the beginning of 19th and 20th century Ottoman history. The activities of zeibeks in particular in the Aegean region is important as this is the home region of zeibeks. This article is a monography of Mustafa Kamalı, commonly known as Kamalı Zeybek and his gang. Kamalı Zeybek's fight with Çakırcalı Mehmet Efe is discussed in length in this article.

Keywords: Kamalı Mustafa, Kamalı Zeybek, Efe, Ödemiş, Birgi, Ege.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin özellikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarını içine alan tarih kesiti incelendiğinde, yüzlerce eşkıyalık olayının yaşandığı görülmektedir. Bununla birlikte, Ege Bölgesi'nin bu olaylarda ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü Ege Bölgesi denildiğinde ilk

* Bu çalışma, 12-13- Aralık 2013 tarihinde düzenlenen 1. Birgi Sempozyumu'na sunulan "Kamalı Zeybek ve Çetesi Hakkında Bazı Değerlendirmeler", başlıklı sözlü bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Hakan Yaşar, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Araştırma Görevlisi, Ankara.
hyasar81@hotmail.com

akla gelen hususlardan biri bölgedeki efe/zeybek kültürüdür. Efe ve zeybek sözcüklerinin kökenleri ve anlamı üzerinde çok farklı görüşler mevcut olduğu gibi, bu kültürün tarihi alt yapısı hususunda da mutabakata varılmış değildir.¹ Literatürde oldukça fazla tartışma olduğu için biz bu konuya temas etmeyeceğiz. Lakin şunu da söylemeden geçmeyeceğiz: Devletin perspektifinden bakıldığında özellikle kırsalda, “düzene” ve “devlet otoritesi”ne başkaldırarak hukukun dışına çıkan herkes “şaki” yaptıkları da “şekavet” yani “eşkıyalık” olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bölgedeki efe ve zeybekler de devlet nazarında “tenkîl”² edilmesi gereken “zararlı unsurlar” olarak görülmüştür. Nitekim dönemin resmi belgelerinde Kamalı Zeybek için de “şaki” ve “şerir”³ sözcüklerinin kullanıldığını görmekteyiz. Lakin halkın önemli bir kısmı “çalıkakıcı” dediği “eşkıya” ile adeta bir kahraman olarak kabul ettiği efe ve zeybekleri birbirinden ayırmıştır. Halkın sıradan bir çapulcuya, hırsıza ve yağmacıya türkü yakmayacağı düşüncesinden hareketle sadece bölgedeki efelere ait türkülerin zenginliğine bakılarak bu kültürün halkın zihninde çok derin izler bıraktığını söylemek mümkündür.⁴ Bu bağlamda Ege’deki efelerin ünlü tarihçi Hobsbawm’ın *EşkİYALAR* adlı eserinde betimlediği “sosyal eşkıya” tanımlamasıyla büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir.⁵

20. Yüzyılın başlarındaki en önemli efe figürlerinden biri de Kamalı Mustafa ya da daha yaygın tanındığı ismiyle Kamalı Zeybek’tir. Kamalı Zeybek, Çakırcalı Mehmet Efe ile olan münasebet ve husumeti nedeniyle neredeyse bu efe ile birlikte alınılır olmuştur. Hatta iki efenin girdiği bu mücadeleden Kamalı’nın yenik çıkması ve onun efeliğinin ancak iki yıl gibi (1902-1904) kısa denilebilecek bir süre devam etmesi yapılan çalışmalarda onun geri planda kalmasına sebep olmuştur.

1. Kamalı Mustafa ve Çetesiyle ilgili Kaynaklara Genel Bir Bakış

Konuya girmeden önce Kamalı Mustafa ve çetesi hakkındaki kaynakları kısaca tanıtmamız yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla Kamalı Mustafa ve çetesi hakkında Başbakanlık Osmanlı Arşivinin çeşitli fonlarında altı dosya içerisinde on belge bulunmaktadır. Söz konusu belgelerin tamamı bu çalışmada kullanılmıştır. Yine dönemin

¹ Efe ve zeybek sözcüklerinin kökenleri ve bu kültürün tarihi altyapısı hususunda şu kaynaklara bakılabilir: Onur Akdoğu, *Bir Başkaldırı Öyküsü Zeybekler Tarihi, Ezgileri, Dansları*, C. I-II-III, İzmir 2004; Ali Haydar Avcı, *Zeybeklik ve Zeybekler Tarihi*, E Yayınları, İstanbul 2004; Yavuz, Behiç Galip, *Yukarı Küçük Menderes Havzasında Zeybekler: Tarihçeleri, Özellikleri, Türküleri ve Yöremiz Zeybekleri*, Ödemiş 2012; *Zeybek Ateşi: Türk Kültüründe Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, 6-7 Eylül 2012 Ödemiş, yayına hazırlayan Metin Ekici; Günver Güneş, İzmir 20013; *Zeybek Kültürü Sempozyumu*, (24-25 Ekim 2002), Muğla Üniversitesi Yayınları Muğla 2002.

² Uzaklaştırma, örnek olacak bir ceza verme, (birini) tepeleme.

³ Şerir: Çok kötü adam, şer işleyen, fenalık eden, fesatçı.

⁴ Efe/Zeybek türküleri için bkz: Mehmet Bayrak, *EşkİYALIK ve EşkİYA Türküleri (İnceleme-Antoloji)*, Yorum Yayınları, Ankara 1985, s. 309-363; Onur Akdoğu, *Bir Başkaldırı Öyküsü Zeybekler Tarihi, Ezgileri, Dansları*, C. I-II-III, İzmir 2004.

⁵ Bkz: Eric, j. Hobsbawm, *EşkİYALAR*, çev. Osman Akinhay, Agora Kitaplığı, İstanbul 2011.

İzmir basınında ve özellikle de *Ahenk* gazetesinde Kamalı Mustafa çetesinin faaliyetleri hakkında çeşitli haber ve makaleler görmek mümkündür.

Kamalı Mustafa hakkındaki en önemli kaynaklardan biri Kemal Ormancıoğlu tarafından ilk önce *Ege Ekspres* gazetesinde tefrika olarak yayımlanan daha sonra ise 1963 yılında *Kamalı Zeybek*⁶ adıyla basılan kitaptır. Ormancıoğlu, Kamalı Mustafa 1902 yılında kendi çetesini kurup dağa çıktığında, babasından fidye almak amacıyla dağa kaldırılmış ve bu sayede Kamalı'yı yakından görme fırsatı bulmuştur. Söz konusu eser bu açıdan oldukça dikkate değerdir. Bu eseri önemli kılan başka bir özellik ise şimdiye kadar efelik ya da eşkıyalıkla ilgili yapılan çalışmaların hemen hiçbirinde kullanılmamış olmasıdır. Bu eser daha çok Ormancıoğlu'nun kendi hatıratı ve bölge ahalisinden derlediği bilgilerden oluşmaktadır. *Kamalı Zeybek* kitabı sadece Kamalı hakkında değil, onun baş düşmanı olan Çakırcalı Mehmed Efe ile Poslu Efe, Yılık Abdi, Gökdeli Mehmed, İnce Mehmed ve birçok Rum çetesi hakkında da bilgiler içermektedir.

Yine Halil Dural tarafından kaleme alınan *Bize Derler Çakırca* adlı kitap⁷ Kamalı Mustafa hakkında oldukça önemli bilgiler içermektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Kamalı Mustafa hakkında yazılan tek roman, Murat Sertoğlu'nun *Kamalı Zeybek*'idir. Ayrıca Çakırcalı ile olan husumet ve çatışmaları nedeniyle Çakırcalı Mehmed Efe'ye ilişkin çalışmalarda da Kamalı'ya ait bilgilere ulaşmak mümkündür.⁸

Yine bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla doğrudan Kamalı Mustafa'nın hayatını ve maceralarını konu edinen dört sinema filmi çekilmiştir.⁹

2. Kamalı Mustafa'nın Çocukluğu ve Gençliği

Birgi'ye bağlı Kışla Köyü'nde¹⁰ 1876¹¹ tarihinde doğan Mustafa'nın babası, kendi muhitinde oldukça sevilen ve Kaçarlı boyundan olan Koca Veli,¹² annesi ise Ümmü

⁶ Bkz: Kemal Ormancıoğlu, *Kamalı Zeybek*, Karınca Matbaacılık, İzmir 1963.

⁷ Halil Dural, *Bize Derler Çakırca: 19. Ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler*, yayına hazırlayan: Sabri Yetkin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

⁸ İçerisinde kamalıdan da bahsedilen Çakırcalı hakkındaki şu eserlere de bakılabilir: Asarcıklı Hayrettin, *Çakıcı Mehmet Efe*, İstanbul 1973; Ethem Oruç, *Çakıcı Dağdan İnmiyor*, Berfin Yayınları, İstanbul 2011; Murad Sertoğlu, *Çakıcı Efe*, Güven Basımevi, İstanbul.; Selami Münir Yurdatap, *Çakıcı Efe*, Halk Kitapçılık, İstanbul 1966; Yaşar Kemal, *Çakırcalı Efe*, Adam Yayınları, İstanbul 1986.

⁹ Bu filmlerin tamamının yönetmenliğini Nuri Akıncı yapmıştır. Söz konusu filmler şunlardır: Kamalı Zeybek (1964) Kamalı Zeybek'in İntikamı (1967), Kamalı Zeybek Çakırcalı'ya Karşı (1967) ve Kamalı'nın İntikamı (1972).

¹⁰ Kamalı tarafından fidye almak amacıyla dağa kaldırılan Kemal Ormancıoğlu Kamalı'nın Ödemiş'e çok yakın mesafede bulunan Karacaova isimindeki köyde doğduğu bilgisini vermektedir. Bkz: Kemal Ormancıoğlu, *Kamalı Zeybek*, Karınca Matbaacılık, İzmir 1963, s. 6. Ancak ailenin nüfus kaydı Ödemiş Kışla Köyü Aile Sıra (Hane) No: 11'e kayıtlıdır. Kamalı Mustafa 1904 yılında öldürüldüğü için 1905 yılındaki nüfus tahrir kayıtlarına geçmemiştir. Bkz: Necat Çetin Özel Arşivi.

¹¹ Behiç Galip Yavuz, kitabında bu tarihi 1875 olarak vermektedir. Bkz: Behiç Galip Yavuz, *Yukarı Küçük Menderes Havzasında Zeybekler: Tarihçeleri, Özellikleri ve Yöremiz Zeybekleri*, Ödemiş 2012, s. 132.

Kadın'dır. Çocukken babasının hediye ettiği kamayı beline takıp öyle dolaştığı için "Kamalı" lakabıyla anılmıştır.¹³ Mustafa sakın bir çocuk olmasına karşın onu tanıyan köylülerinin aktardığına göre 15 yaşına geldiğinde hırçınlaşmaya başlamış ve akranlarıyla sürekli kavga eder hale gelmiştir. Çocukluğunda deve gütmeye başlayan Mustafa, on beş yaşına kadar bu işle uğraşmıştır.¹⁴

Mustafa'nın kaderini tayin edecek ve hatta sonunu da hazırlayacak olan olaylar zincirinin başlangıcında, onun Çakırcalı Mehmed ile olan tanışıklığı vardır. Şöyle ki: Kamalı'nın Babası Koca Veli, Çakırca Ahmed'in öldürülmesinin ardından onun oğlu Mehmed'i düşmanları öldürmesin diye himayesine almıştır. Zaten Çakırcalı'nın köyü olan Ayaslug ile Kamalı'nın köyü olan Kışla'nın arası oldukça yakındır.¹⁵ Çakırcalı Mehmet ile çok iyi arkadaş olan Kamalı Mustafa, onun da tesiriyle "ayngacılık" yani tütün kaçakçılığı yapmaya başlamıştır. Hatta iki genç beraber gezer, beraber hovardalık eder ve beraber içer hale gelmiştir.¹⁶

Halil Duran'ın anlatımıyla Kamalı'nın husussiyetlerinden biraz bahsedecek olursak: *"...Kamalı uzun boy ve tenasüp endama malik ve çok yakışıklı civan gibi bir delikanlıydı. Arkasından bakınca çok heybetli görünürdü. Halk arasında şöyle bir tekerleme de söylenir: "Kamalı'yı ardından, Çakırcalı'yı da önünden görüp bakmaya doyum olmaz". Kamalı Mustafa'nın belinden kaması hiç eksik olmazdı. Civar köylerde bile "hiç şakaya gelmez insanı öldürür" diye bir şöhret kazanmıştı.*"¹⁷

Kemal Ormancıoğlu ise Kamalı'nın vasıfları hakkında şu bilgileri vermektedir: *"...Kamalı kızanlarına nazaran daha ağır başlı idi. Konuşmasında bile efelik seziliyordu. Yaşı küçük olmasına rağmen efelere has olan bencilliğini muhafaza ediyor, şumarık kızanlarını idare etmesini çok iyi biliyordu. Paraya hiç önem vermezdi, oldukça zeki ve mert bir delikanlıydı."*¹⁸

Halil Dural'ın verdiği bilgilere göre, çocukluklarını birlikte geçiren Çakırcalı ve Kamalı ilk cinayetlerini de birlikte işlemişlerdi. Şöyle ki; Çakırcalı Mehmed, Ayaslug köyünden Çakır Mahmud isminde birini teyzesine küfrettiği için öldürmeye karar vermiş ve adı geçen kişiyi Kamalı ile birlikte pusu kurup öldürmüştü. Bu, daha sonradan hasım olacak olan iki arkadaşın

¹² Murat Sertoğlu, Kamalı Zeybek adlı tarihi romanında Kamalı Mustafa'nın babasının herkese söz geçiren ve dik başlı olduğu için "Deli Veli" olarak anıldığını ifade etmektedir. Bkz: Murat Sertoğlu, *Kamalı Zeybek*, Sağlam Yayınevi, İstanbul, tarihsiz, s. 6.

¹³ Yavuz, *age.*, s. 132-133.; Kamalı Mustafa çetesine ilişkin Aydın Valiliği, nezaretler ve sadaret arasındaki yazışmalarda "Kamalıoğlu eşkiyası" yada "şaki Kamalıoğlu" tabirlerinin kullanıldığı görülmektedir.

¹⁴ Kemal Ormancıoğlu, *Kamalı Zeybek*, Karınca Matbaacılık, İzmir 1963, s. 6-7.

¹⁵ Halil Dural, *Bize Derler Çakırca: 19. Ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler*, yayına hazırlayan: Sabri Yetkin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005, s. 155-156.

¹⁶ Dural, *age.*, s. 60.

¹⁷ Dural, *age.*, s. 155.

¹⁸ Ormancıoğlu, *age.*, s. 14.

ilk cinayetleriydi. Bu cinayeti onların işlediği ortaya çıkmamış ve cinayet faili meçhul kalmıştı. Sonra bu iki arkadaşın arası bir kadın meselesi yüzünden açıldı ve bir daha konuşmadılar. Daha sonra ise hasım, hatta can düşmanı oldular.¹⁹

3. Kamalı Mustafa'nın Dağa Çıkışı

Çakırcalı ve Kamalı'nın aralarının açıldığı dönemde her ikisi de artık evlenmişti ve ayıngacılık yapmaya devam etmekteydi. Lakin ikisi farklı yerlerde iş görüyor ve birbirlerinin üzerine gitmiyordu. Kamalı, çevresinde iyi bir şöhret yapmıştı. Bu şöhretinden dolayı çevresindeki öksüzler ve kimsesizler himayesine sığınmaya başlamıştı. Kendi köyünden babasız bir yörük kızını da himayesine almıştı. İşte Çakırcalı Mehmet, Halil Dural'ın ifadesiyle “Kamalı'yı kızdırmak ve onun forsunu bu vesileyle kırarak cesaretini yoklamak üzere” yukarıda bahsettiğimiz yörük kızını adamlarından birine kaçırmak için Kamalı'nın evine girmişti. Lakin yanlışlıkla yörük kızını değil Kamalı'nın karısını kaçırmaya kalkmış ve bunu anlayınca da serbest bırakmıştı. Bunu öğrenen Kamalı'ya bu iş çok dokunmuş ve Çakırcalı'nın kızı kaçırmaya birlikte gittiği Piç Hasanoğlu ve Kör Hasanoğlu Hasan'ı yakalayarak öldürmüştü; fakat Çakırcalı'yı bulamamıştı. Kamalı, bu iki cinayetten yıllarca hapiste kalmaktansa dağın yolunu tutmuş ve o dönemde Ödemiş'te oldukça ünlü olan Gorka köyünden Köselioğlu ya da Toscalı olarak tanınan Mehmed'in çetesine girip onun zeybeği olmuştu.²⁰

Köselioğlu Mehmet Çetesi, 1892 ve 1902 tarihleri arasında pek çok vukuat işlemiş olmasına karşın, Köselioğlu'nun hükümet erkânı ve eşraf arasındaki dostları sayesinde rahatça dolaşabiliyordu. Lakin Köselioğlu Çetesi'nin faaliyetlerinden İstanbul'daki devrin idarecileri rahatsız olmuş ve çetenin başına para koydurmuştu. Buna göre Köselioğlu'nu öldürene bin, kızanlarından birini öldürene ise beş yüz altın verilecekti.²¹ Lakin takip müfrezelerini en fazla uğraştıran Çakırcalı Çetesi'ydi.

Bu sıralarda Çakırcalı Çetesi'ni yakalamak ve vilayette asayişini sağlamak için ortaya konan bütün teşebbüsler de sonuçsuz kalıyor ve dönemin Aydın Valisi Kamil Paşa, artık ne yapacağını bilemez hale geliyordu. Çakırcalı'yı ortadan kaldırmak için düşünülen çare daha önce de başvurulmuş bir çareydi: Devlet Çakırcalı Çetesi dışındaki çeteleri affa davet etti. Bu affın altında yatan amaç ise takip müfrezelerini tek bir çetenin takibine gönderebilmek ve affa uğrayan diğer çeteler vasıtasıyla Çakırcalı'yı ortadan kaldırmaktı.²² Af için çağrıda bulunan çetelerin başında ise Kamalı Mustafa'nın da içinde bulunduğu Çakırcalı'nın düşmanlarından

¹⁹ Dural, *age.*, s. 60, 156.

²⁰ Dural, *age.*, s. 156-158.

²¹ Dural, *age.*, s. 100-102.

²² Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 94.

olan Köselioğlu Mehmet çetesi gelmekteydi. Çete, hükümet erkânı ve eşrafın da araya girmesiyle yüze inmeyi kabul etmişti. Fakat işin usulüne göre yapılması gerekiyordu. Yani Köselioğlu'nun şeklen de olsa istiman²³ talebinde bulunarak “aff-ı şahaneye mazhar olmayı” dilemesi gerekiyordu ki böyle de oldu. Nitekim Saadretten Dahiliye Nezaretine yazılan 30 Eylül 1902 tarihli yazıda Aydın Vilayeti dâhilinde eşkıyalık yapan Ödemişli Köselioğlu Mehmed, Ödemişli Kamalı Velioğlu Mustafa (Kamalı Zeybek), Ödemişli Gilaslı Mehmed ve Çamlıcalıoğlu Mehmed'in “*bi'l-istiman af ve merhamet-i şahaneye dehalet eylediklerini yaverân-ı hazret-i şehriyariden Tireli Ali Paşazade Kaymakam Refik Bey'e gönderdikleri bir istidanamede beyan ve kabül-ı istimanlarını istirham eylemiş oldukları*” belirtilerek affa mazhar oldukları ve bu durumun Aydın Vilayetine bildirilmesi istenmişti²⁴ Böylece durumdan 2 Ekim 1902'de Aydın Vilayeti de haberdar edilmiş²⁵ ve içlerinde Kamalı'nın da bulunduğu çete yüze inmişti.²⁶

Devletin Çakırcalı'ya düşman çeteleri affedip yüze indirmesi fayda sağlamak bir yana onu daha da kızdırmıştı. Çakırcalı yüzdeki hasımlarını ortadan kaldırmadıkça dağda rahat yüzü göremeyeceğini iyi biliyordu. Bu nedenle kendisine yataklık yapan Harun Çorbacı ile Köselioğlu Çetesi'ni ortadan kaldırmak için pusu kuran Çakırcalı, 6 Ekim 1902'de bu çetenin büyük bir çoğunluğunu öldürdü.²⁷ Kamalı Zeybek, bu pusudan kurtulmayı başarmış ve yeni bir çete kurarak Çakırcalı'dan intikam alma peşine düşmüştü.

4. Kamalı'nın Kendi Çetesini Kurması ve Çetenin Faaliyetleri

Çakırcalı'nın Köselioğlu Mehmed ve arkadaşlarına kurduğu pusudan sağ kurtulan Kamalı, önce yanına iki kişi bulup ilk çetesini kurmuş²⁸ daha sonra ise çeteyi büyüterek zeybeklerinin sayısını on ikiye kadar çıkarmıştı.²⁹ Kamalı artık kendi çetesinin efesiydi.

Kamalı'nın çetesinde şu zeybekler bulunmaktaydı:

Kışla köyünden Gökdeli Mehmed, Gorka köyünden Arap Hasanoğlu Ali, Semitli Küçük Mehmed, Kelesli Abdi Beyoğlu İbrahim, Ayasüretli Halil İbrahim, Siyekli Mehmed, Merkez

²³ Aman dileme, sığınma.

²⁴ BOA, Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemî (DH.MKT), Dosya No: 590, Gömlek No: 2 (Sadareten Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Eylül 1318/30 Eylül 1902 tarihli yazı.)

²⁵ BOA, DH.MKT. Dosya No: 590, Gömlek No: 2 (Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen 19 Eylül 1318/2 Ekim 1902 tarihli yazı.)

²⁶ BAO, Sadrazam Kâmil Paşa Evrakı -Yıldız Esas Evrakı'na Ek (Y.EE.KP) Dosya No: 19, Gömlek No: 1859; BOA, Sadâret Hususî Maruzât Evrakı (Y.A.HUS), Dosya No: 453 Gömlek No: 48 (Aydın Valisi tarafından 14 Temmuz 1319/27 Temmuz 1903 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı).

Ayrıntılı bilgi için bkz: Dural, *age.*, s. 97-106.

²⁷ Yetkin, *Ege'de Eşkıyalar*, s. 94; Çakırcalı'nın Toscalı çetesini ortadan kaldırmasına dair ayrıntılı bilgi için bkz: Dural, *age.*, s. s. 45-46.

²⁸ BAO, Y.EE.KP., Dosya No: 19, Gömlek No: 1859; BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 453 Gömlek No: 48 (Aydın Valisi tarafından 14 Temmuz 1319 /27 Temmuz 1903 tarihinde Sadarete gönderilen yazı).

²⁹ Ormancıoğlu, *age.*, s. 8.

köyden Hasan, Kurucaovalı İsmail, Düzaraplı Aşir, Kara Mahmud, Arapoğlu Ali, Kadifeli Hüseyin, Kırköylü Kel Hasan, Bozcayakalı Mehmed, Ayasureti İnce Mehmed ve Çaylılı Yanık Halil İbrahim.³⁰

Kamalı, kendi çetesini kurup dağa çıktığında başlıca iki düşmanı vardı. Bunlardan birincisi Çakırcalı, ikincisi ise efesi Köselioğlu Mehmed'e oyun oynayarak onu Çakırcalı'ya öldürten Harun Çorbacı idi. Kamalı ilk iş olarak Harun Çorbacı'yı öldürmüş ve Çakırcalı'yı da öldürmek için fırsat kollamaya başlamıştı.³¹

Dağa yeni çıkılan çetenin hayatta kalabilmesi her şeyden önce sağlam ve geniş bir yatak ağına sahip olmaktan geçiyordu. Bunun için Kamalı, öldürülen efesi Köselioğlu'nun yataklarına müracaat etti. Ayrıca çetenin acilen paraya ve silaha ihtiyacı vardı. Bunun için ilk iş, para temin etmek için o dönemde Ödemiş Orman Süvari Memuru olan ve hatırı sayılır bir zenginliğe ulaşan Şükür Efendi'nin 15 yaşındaki oğlu Kemal'i fidye almak amacıyla dağa kaldırmak olmuştu. Nitekim oğlunun canı karşılığında 200 altın "fidye-i necat" almıştı.³²

Bu dönemde Kamalı Çetesi ile takip müfrezeleri arasında birkaç kez çarpışma yaşanmasına rağmen çete, bu çatışmaların hepsinden de kurtulmayı başarmıştı. Hatta bir keresinde Alaşehir'de 125 kişilik takip müfrezeleri tarafından bir evde muhasara edilen 12 kişilik çete, hiç zayıf vermeden kurtulmayı başarmıştı. Kamalı Çetesi'nin bu muhasaradan kurtulması Vali Kamil Paşa'yı oldukça zor duruma düşürmüştü. Vali artık durumu Dersaadet'e anlatmakta güçlük çekiyordu.

Takip müfrezeleriyle sürekli kovalamaca içinde olan Kamalı, bir yandan para ve cephane temin etmek diğer yandan da Çakırcalı'nın canını yakmak için onun zengin yataklarını sıkıştırarak para alma yoluna gitti. Bunun için öncelikle Çakırcalı'nın yatağı olan Ödemiş'in zenginlerinden Rum fabrikatör Pandeli'den beş bin altın istedi. Fakat Pandeli'nin bu altınları vermemesi üzerine çiftliğini basarak onu öldürdü. Olay özellikle de Rumlar arasında derin akisler uyandırdı ve Rumlar bu çetenin ortadan kaldırılması için Ödemiş Kaymakam'ı Hilmi Bey'i sıkıştırmaya başladı. Ayrıca Rumlar, olayı protesto etmek için Saray'a pek çok telgraf çekti. Bunun üzerine Mabeyn-i Hümayun Başkâtibi İzzet imzasıyla Aydın Valiliğine çekilen

³⁰ Kamalı Zeybek Çetesi'nin kimlerden oluştuğu hususunda bkz: Yavuz, *age.*, s. 133; Dural, *age.*, s. 159; 8 Haziran 1904 tarihli bir belgede Kamalı Mustafa'nın 20 arkadaşıyla birlikte Alyoti'nin çiftliğini bastığından bahsedilmektedir. Bu da bize Kamalı'nın çetesindeki kızan sayısının yirmiye çıktığını göstermektedir. Bkz: BOA, Y.EE.KP., Dosya No: 21 Gömlek No: 2090 (Ödemiş Kaymakamlığına yazılan 26 Mayıs 1320/8 Haziran 1904 tarihli şifrenin sureti)

³¹ Dural, *age.*, s. 160-162.

³² Bu kaçırma ve fidye hadisesini bizzat kaçırılan çocuğun kaleminden; Kemal Ormancıoğlu'nun 1963 yılında yayımladığı *Kamalı Zeybek* isimli kitaptan okumak mümkündür. Bu eserde Ormancıoğlu olayı ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Lakin, olayın geçtiği tarih 1905 yılı olarak verilmiş olmasına karşın bu mümkün değildir. Çünkü 1904 yılında Kamalı Mustafa Çakırcalı Çetesi tarafından öldürülmüştür. Söz konusu kaçırma ve fidye olayının ayrıntıları için bkz: Kemal Ormancıoğlu, *Kamalı Zeybek*, Karınca Matbaacılık, İzmir 1963, s. 8-18.

telgrafla durumun aslı soruldu ve padişahın bu durumdan oldukça müteessir olduğu bildirildi. Vali Paşa ise Saray'a verdiği cevapta, olayın aslında Rumların abarttığı gibi olmadığını ve bu cinayeti işleyenlerin en kısa sürede cezalandırılacağını bildiriyor, fakat Kamalı Çetesi bir türlü ele geçirilemiyordu. Ayrıca Çakırcalı kendi yatağı olan Pandeli'nin Kamalı tarafından öldürülmesine çok sinirlenmiş ve o da Kamalı Çetesi'ni ortadan kaldırmak için planlar yapmaya başlamış³³. Çünkü efelikte kendi yatağını koruyup kollamak dağda barınabilmenin ilk şartlarından biriydi.

Bu arada dağlardaki Rum çeteleriyle Müslüman çeteler arasındaki husumette had safhaya varmıştı. Özellikle de Kamalı'nın öldürdüğü Pandeli'nin intikamını almak isteyen Koklucalı Rum Vasil Çetesi, Kamalı Zeybek Çetesi'ni ortadan kaldırmak için takibe başlamıştı. Fakat Kokluca'daki Rum yatakları vasıtasıyla Vasil Çetesi'nin yerini öğrenen Kamalı, onlardan önce davranarak bir baskın düzenleyip çete reisi Vasil'i ve bir adamını öldürdü.³⁴

Kamalı Mustafa Çetesi, 1903 yılının ocak ayında, Ödemiş'le Adagide köyü arasında yol keserek bir Hıristiyan'ı soymuş, bir Müslüman'ı ise öldürmüştü. Bu esnada kendilerine rastlayan müfreze ile çete arasında çatışma çıkmış, bu çatışmada bir jandarma öldürülmüş ve esir alınan iki jandarma silahları alındıktan sonra serbest bırakılmıştı. Jandarmaların bu çatışmadaki başarısızlıkları Aydın Vilayeti tarafından jandarmanın ellerindeki silahların yetersizliğine bağlanmıştı. Fakat İzmir Fırkası Kumandanı Ferik Tefvik Bey, Saray'a bunun sadece başarısızlığı örtmek için bir bahane olduğunu, asıl nedenin ise gerekli tedbirlerin alınmaması ve jandarmaların yeterince eğitilmiş olmamasından kaynaklandığını belirtmişti.³⁵

Gerek Çakırcalı'nın ve gerekse Kamalı'nın faaliyetleri, Aydın Vilayetinde yine asayişin bozulmasına yol açmış ve bu durum devrin Aydın Valisi Kamil Paşa'yı oldukça bunaltmıştı. Dâhiliye Nezareti de Kamalı ve Çakırcalı çetelerinin ortadan kaldırılması yönünde sürekli baskı yapmaktaydı. Kamil Paşa ise Nezarete, bu çetelerin zulümlerinden çekinen bölge halkının hükümetten ziyade eşkıyayı saymakta olduğundan; eşkıyanın saklandığı yerlere ve yataklarına ilişkin halktan bilgi almanın oldukça zor olduğundan dert yanmaktaydı. Ayrıca bu çetelerle jandarmanın çatışmaya girmesi durumunda ise martın ve garatüfeklerle silahlı olan eşkıyaya şınayder tüfekleriyle silahlı olan jandarmanın yaklaşmadığından bahsedilmekte, hatta vilayet dahilindeki "Arnavut bahadırlardan" geçici olarak seksen iki kişinin de

³³ Ormancıoğlu, *age.*, s. 110-119.

³⁴ Ormancıoğlu, *age.*, s. 131-136.

³⁵ BOA, Yıldız Tasnifi Parekende Evrakı, Askeri Maruzat, (Y.PRK.ASK)., Dosya No: 189, Gömlek No: 26 (İzmir Fırkası Kumandanı Ferik Tefvik tarafından 25 Kanunuevvel 1318 /7 Ocak 1903 tarihinde Mabeyn-i Hümayun Katibi Asım Bey'e gönderilen yazı.)

jandarmaya ilave edilerek iki yüz kişilik takip kolu oluşturulmasına rağmen bir netice alınmadığı belirtilmekteydi.

Yine, Vali Kamil Paşa tarafından Sadarete yazılan 27 Temmuz 1903 tarihli yazıda, alınan bütün önlemlere rağmen Kamalı ve Çakırcalı çetelerinin ele geçirilememesi nedeniyle Ödemiş kazası ve çevresinde asayişin bozulduğu belirtilmekteydi. Bu nedenle bunların ölü ya da diri olarak yakalanabilmeleri için gerekli olan tedbirler doğrultusunda eşkıya takibinde tecrübeli bir komutan ile birlikte bir tabur askerin gönderilmesi talep edilmişti.³⁶ Lakin bu istek, Sadaret ve Dahiliye Nezareti tarafından geri çevrilmişti. Cevabi yazıda ise bir tabur askerin sevk edilmesi gibi külliyetli ve dağdağalı bir tedbirin alınmasına gerek görülmediği belirtilerek mevcut kuvvetlerle Çakırcalı ve Kamalı çetelerinin ölü yada diri olarak ele geçirilmesi istenmişti.³⁷

Yapılan bütün aramalara rağmen Kamalı Zeybek Çetesi'nin izi bir türlü bulunamıyordu. Çete ise yol kesmeye ve dağa adam kaldırmaya devam ediyordu. Nitekim 10 Nisan 1904 tarihli *Ahenk* gazetesi "eşirra"dan³⁸ Kamalı nam şahsın" dört arkadaşıyla birlikte Alaşehir'den Helvacı Çeltikoğlu Mehmed'in oğlu on altı yaşlarında Mehmed'i dağa kaldırdıkları haberini vermektedir. Yine aynı haberde takiplerine çıkarılan müfrezeyle çete arasında çıkan çatışmada çetenin gecenin karanlığından istifade ederek kaçmayı başardığı ifade edilmekteydi.³⁹ Aynı gazetenin 12 Nisan tarihli haberinde ise bu kez daha önce "Kamalı şeriri ile dört nefer avanesi" tarafından dağa kaldırıldığı haber verilen çocuğun Tahtacı yaylasında katledilmiş olarak cesedinin bulunduğu bildirilmekteydi. Haberin devamında ise Kamalı'nın yakalanması için Alaşehir'den gönderilen müfrezenin dışında Salihli ve Kasaba kazalarından da birer takip kolu gönderildiği bildirilmekteydi.⁴⁰ Kamalı da tıpkı Çakırcalı gibi oldukça fazla sayıda yatağa sahipti ve bu sayede takip müfrezelerinin yerlerini haber alıp onlardan kaçmayı başarıyordu.

5. Kamalı-Çakırcalı Çekişmesi ve Kamalı Zeybek'in Sonu

Kamalı'nın faaliyetlerini artırdığı dönemde Çakırcalı da gemi azıya almıştı. Gerek Çakırcalı'nın gerekse Kamalı'nın faaliyetleri karşısında çaresiz kalan vilayet yöneticileri, çare olarak bir taşla iki kuş vurmaya çalışarak, Çakırcalı'nın affını sağlayıp onun vasıtasıyla diğer

³⁶ BAO, Y.EE.KP., Dosya No: 19, Gömlek No: 1859; BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 453 Gömlek No: 48 (Aydın Valisi tarafından 14 Temmuz 319/27 Temmuz 1903 tarihinde Sadarete gönderilen yazı).

³⁷ Bkz: BOA, Y.A.HUS., Dosya No: 453 Gömlek No: 48 (Sadareten Dahiliye Nezaretine yazılan 16 Temmuz 319/29 Temmuz 1903 tarihli telgrafın sureti ve Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine yazılan 16 Temmuz 319 /29 Temmuz 1903 tarihli telgrafın sureti.)

³⁸ Eşirra: Fena adamlar, kötü adamlar. Şeririn çoğulu.

³⁹ *Ahenk*, 28 Mart 1320/10 Nisan 1904, s. 3.

⁴⁰ *Ahenk*, 30 Mart 1320/12 Nisan 1904, s. 3.

çeteleri ve özellikle de Kamalı'yı ortadan kaldırmayı düşünmüşlerdi. Yani devlet çeteler karşısındaki acziyetini kabul etmiş ve Çakırcalı ile af pazarlıklarını başlatmıştı. Çakırcalı'nın af için çok ağır şartlar ileri sürmesine karşın bütün istekleri kabul edildi. Çakırcalı'nın 26 Mayıs 1904'te "aff-ı aliye mazhar olarak" yüze inmesi⁴¹ Çakırcalı-Kamalı mücadelesine yeni bir boyut kazandırıyordu.

Çakırcalı'nın yüze indirilmesi vilayette huzur sağlamamış, bilakis Çakırcalı yüze inmeden önce, dağlarda belli başlı üç-dört çete varken Çakırcalı'nın affından sonra bu çetelerin sayısı on beşi geçmişti. Aydın Vilayeti bu dönemde adeta çete üreten bir fabrika halini almıştı. Çünkü büyük bir çete yüze indiğinde o çeteyle husumeti olan diğer çeteler soluğu dağda alıyordu.⁴² Yani bir tahterevallinin iki ucu gibi çetelerden biri yüze iniyor, diğeri ya da diğerleri dağa çıkıyordu. Nitekim Çakırcalı'nın düze inmesinin ardından Kamalı Çetesi'ne de Bulgurca civarında Gökağaç çiftliği olarak bilinen çiftliğin sahibi Adamoplu tarafından çetenin affedilmesi için Vali Paşa ile aralarında aracılık teklif edilmişse de Kamalı bunu reddetmişti. Çünkü Kamalı, Çakırcalı'nın yüzde olduğu bir dönemde kendisini rahat bırakmayacağını biliyordu.⁴³ Kamalı bir yandan takip müfrezelerinden kaçarken diğer yandan da dağlardaki Rum çetelerini birer birer ortadan kaldırıyor. Hatta Kamil Paşa, Saray'a çektiği telgrafta Kamalı Çetesi'nin Rum çetelerini imha ettiği ve Kamalı'nın takibinden ürken Rum çetelerinin dağdan inerek teslim olmaya başladığını haber veriyordu.⁴⁴

Çakırcalı'nın yüze inmesinin ardından Kamalı Zeybek Çetesi, onun yokluğunu aratmamış, bunun için de güpegündüz Alaşehir'de fidye için dağa çocuk kaldırmıştı. Yine muavin çetesi olan Gökdeli ile birleşerek Ödemiş'in Bademiye köyünü basıp eşraftan para istemiş ve bu arada sekiz kişiyi öldürmüştü.⁴⁵ Mayıs 1904'te ise Kamalı, yirmi kızanıyla birlikte Tire'de Alyoti'nin çiftliğini basarak burada bulunanları darp ettikten sonra dört gün içinde para ve martın tüfeği için beş yüz fişek hazırlanmasını istedikten sonra çiftlikten ayrılmıştı. Bunun üzerine Aydın Valiliğinden Binbaşı Ahmet Bey'in yeterli kuvvetle Kamalı'nın takibi için

⁴¹ *Ahenk*, 14 Mayıs 1320/27 Mayıs 1904, s. 3; Çakırcalı'nın affına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: Sabri Yetkin, *Ege'de Eşküyalar*, s. 95-98.

⁴² Sabri Yetkin, *Ege'de Eşküyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s. 98.

⁴³ Ormancıoğlu, *age.*, s. 144-148.

⁴⁴ Ormancıoğlu, *age.*, s. 168.

⁴⁵ Sabri Yetkin, *Batı Anadolu'daki Eşküyalık Olaylarının Yapısal Bir İncelemesi (19. Yüzyılın Son Çeğreğinden Balkan Savaşlarına)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1995, s. 127.

görevlendirilmesi ve Çakırcalı'nın da Kamalı'nın ele geçirilmesi için harekete geçirilmesi Ödemiş Kaymakamlığından istenmişti.⁴⁶

Nihayet Çakırcalı kır serdari olduktan sonra Kamalı'nın izini Kuşadası'nda bulmuş ve onun Görece köyünden Çirkince köyüne geçeceğini haber alarak pusu kurmuştu. Çakırcalı ve Kamalı çeteleri arasında çıkan çatışmada Çakırcalı'nın adamlarından Mehmet, Veli ve Mustafa ölmüş iki kişi de ağır yaralanmıştı. Kamalı ise bu çatışmada Habib ve Hüseyin isimlerinde iki zeybeğini kaybetmişti.⁴⁷ Çirkince köyü çatışmasında iki kızanını kaybeden Kamalı, çetesini güçlendirmek için takviyede bulunmuş ve çetesine dört yeni zeybek almıştı.

Çakırcalı'nın yukarıda bahsettiğimiz çatışmada üç ölü ve iki yaralı vermesi onun Kamalı karşısındaki itibarını oldukça sarsmış ve her ne pahasına olursa olsun Kamalı'yı ortadan kaldırmaya ahdetmişti. Kamalı'nın faaliyetlerini günden güne artırması ve ayrıca Çakırcalı'nın da bu çetenin üstesinden gelememesi Vali Kamil Paşa'yı başka çareler aramaya itmiş ve nihayetinde Saray Başkatibi İzzet Paşa'ya bir mektup göndererek:

"...Vilayetimiz çevresinde yıllardan beri dağlarda dolaşan ve fakat şimdi de milli hissiyatın rencide olduğunu görerek Rum eşkıya ve haydutlarıyla çarpışan ve adeta gönüllü olarak hükümetimize büyük hizmetleri dokunan Kamalı Mustafa Çetesi -Çakırca'ya yapıldığı gibi- aff-ı hümayuna mazhar olduğu takdirde Ödemiş ve havalisinde sükun ve istikrarın yerine gelmiş olacağını ve bu hususta zaat-ı devletinizin Padişahımız Efendimiz Hazretleri nezdinde teşebbüse geçeceğini ümit etmekteyim." demek suretiyle Kamalı Çetesi'nin affı için paşanın aracılık yapmasını istemiştir. Paşa ise verdiği cevapta bu hususu münasip bir zamanda Padişah'a ileteceğini bildiriyordu.⁴⁸ Kamalı Çetesi, özellikle Rum fabrikatör Pandeli'nin öldürülmesinin ardından faaliyetlerini artıran ve bölgedeki Müslüman ahaliye zulüm etmeye başlayan pek çok Rum çetesini ortadan kaldırmıştı. Hatta Rum çetelerinin baskı ve zulmünden korkan ahali Kamalı'ya müracaat etmekteydi. Rum çetelerinin ortadan kaldırılması devrin idarecilerinin ve özellikle de Vali Kamil Paşa'nın hoşuna gitmiş ve bu durum onun Kamalı'nın affını istemesi için bir vesile olmuştu.

Takip kuvvetlerin Kamalı'yı bir türlü ele geçirememesi ve çetenin Alaşehir tarafında faaliyetlerine devam etmesi nedeniyle bir taraftan affedilip dağdan inmesi sağlanmaya çalışılırken diğer taraftan Ödemiş Kaymakamına gönderilen bir şifreyle bunun sağlanamaması durumunda Çakırcalı vasıtasıyla yok edilmesinin yollarının görüşülüp neticenin bildirilmesi

⁴⁶ BOA, Y.EE.KP., Dosya No: 21 Gömlek No: 2090 (Ödemiş Kaymakamlığına yazılan 26 Mayıs 1320 (8 Haziran 1904) tarihli şifrenin sureti; Ödemiş Kaymakamlığından Aydın Vilayetine çekilen 27 Mayıs 1320/9 Haziran 1904 tarihli cevabî şifre telgraf).

⁴⁷ Ormancıoğlu, *age.*, s. 200-207.

⁴⁸ Ormancıoğlu, *age.*, s. 236-237.

istenmekteydi.⁴⁹ Kamalı'nın affedilmesine dair teşebbüslerden haberdar olan Çakırcalı ise Kamalı düze inmeden önce onu ortadan kaldırmak için planlar yapmaktaydı. Artık kırserdarı olan Çakırcalı başlıca hasmı olan Kamalı'nın peşindeydi ve Birgi Bucak Müdürü ve Takip Müfrezeye Komutanı Hafız İlhami'yle Kamalı'nın nasıl ortadan kaldırılacağına ilişkin planlar yapmaktaydı.⁵⁰ Nihayet Salihli'nin Allahdiyen köyünde Çakırcalı, Kamalı Çetesi'yle yeni bir çatışmaya girmişti. Fakat Çakırcalı, yanlışlıkla bu esnada köyleri dolaşan bir müfrezeyle de çatışmış ve bu çatışmada üç zaptiye ölmüş, Çakırcalı'nın adamlarından üçü de yaralanmıştı. Bu çatışmadan da hiç bir zayıt vermeden çıkan Kamalı Çetesi, meydanı boş bularak daha da serbest dolaşmaya başlamıştı.⁵¹

Kemal Ormancıoğlu'nun verdiği bilgiye göre Amerikan tebaasından olan ve Vali Paşa'yla dostluğu bulunan Adamoplu, Kamalı'nın affı için Vali Kamil Paşa'yla Kamalı arasında aracılık etmeye devam etmiş, hatta kendi çiftliğinde bir ziyafet düzenleyerek Kamalı Mustafa ile Vali Kamil Paşa'yı görüştürmüştü. Bu görüşmede Paşa, Kamalı'ya yakın bir zamanda affının sağlanacağını bu hususta Saray'la görüşüldüğünü söyleyerek bu zamana kadar sakin durmasını istemişti.⁵²

Nihayet Dâhiliye Nezaretinden Aydın Valiliğine gelen bir yazıda Kamalı Çetesi'nin affının padişaha arz ve Padişah tarafından kabul edildiği ve yakın bir zamanda bu husustaki iradenin vilayete ulaştırılacağı bildirilmişti. Bunun üzerine aracılar vasıtasıyla Kamalı'ya af kararının yakın bir zamanda çıkarılacağı bildiriliyor ve bu zamana kadar suç işlememesi isteniyordu. Kamalı Çetesi'nin affına ilişkin irade vilayete ulaşmış ve Mülazım Bayındırlı Mehmet Efendi tarafından Kamalı'ya iletilmiş ve af fermanının yakında ilan edileceği bildirilmişti. Bu işe en çok bozulan Çakırcalı olmuştu, çünkü baş düşmanının serbestçe gezecek olmasını kabullenemiyordu. Bu nedenle Kamalı'nın Bozdağ'dan Birgi'ye doğru inmekte olduğunu haber alan Çakırcalı, kendi yatağı olan Rumlar vasıtasıyla Kamalı'ya tuzak kurmuştu. 21 Haziran 1904'te Çakırcalı tarafından görevlendirilen Rumlar Kamalı'yı Bozdağ'da karşılayarak affı dolayısıyla kendisini tebrik edip bir ziyafet için Birgi'nin batısında bir kiraz bahçesine davet ettiler. Burada pusu Kuran Çakırcalı ve adamları tarafından Kamalı Çetesi ateşe tutuldu ve Hacı Mustafa'nın tüfeğinden çıkan bir kurşunla Kamalı öldürüldü.⁵³ Çıkan çatışmada kendisinden başka altı zeybek daha öldürülmüş ve jandarmadan da beş kişi yaralanmıştı.

⁴⁹ BOA, Y.EE.KP., Dosya No: 21 Gömlek No: 2064, (Ödemiş Kaymakamlığına yazılan 20 Nisan 1320/3 Mayıs 1904) şifrenin halli.

⁵⁰ Dural, *age.*, s. 155.

⁵¹ Ormancıoğlu, *age.*, s. 252-256.

⁵² Bu görüşmenin ayrıntıları için bkz: Ormancıoğlu, *age.*, s. 267-278.

⁵³ Dural, *age.*, s. 327-352.

Kamalı'nın öldürüldüğü çatışmayı 22 Haziran 1904 tarihli sayısında “tenkil-i eşkıya” başlığıyla duyuran *Ahenk* gazetesinin çatışmanın detaylarını vermesine karşın bu haberde Çakırcalı'dan hiç bahsetmemesi oldukça ilginçtir.⁵⁴ Kamalı Mustafa'nın öldürülmesinin ardından çetesi zamanla dörde bölündü ve Gökdeli Mehmet, Kaymakçılı İsmail, Deli Ayanoğlu Hüseyin ve Semitli Küçük Mehmet kendi çetelerini kurdular.⁵⁵ Kamalı'nın zeybeklerinden Küçük Mehmet, yıllar sonra Hacı Mustafa'yı öldürerek efesinin intikamını aldı.

Kamalı'nın affa uğradığı bir sırada pusuya düşürülerek öldürülmesi onun sevenleri tarafından tepkiyle karşılanmış ve adına ağıtlar yakılmıştır. Bunlardan birinde:

Mustafa derler adıma
Şeker uymaz tadıma
Beni vuran bir Hacı yar fidan boylum
Ermesin muradına
denilirken bir diğer ağıtta:
Kır atın üstünde sırmalı eğer
Atılan kurşunlar yüreğe değer
Kamalı Zeybeğe ya kimler kıyar
Ecel şerbetini içen ağlasın
Garip anam karaları bağlasın.⁵⁶

Kamalı Mustafa ya da nam-ı diğer Kamalı Zeybek, yiğit ve cesur bir adam olarak çevresinde nam salmıştır. Onun özellikle halka zulmeden Rum çeteleriyle girdiği mücadelede neticesinde bunlardan pek çoğunu ortadan kaldırması Müslümanlar arasında iyi bir intiba bırakmıştır. Burada son sözü gene Kemal Ormancıoğlu'na bırakıyoruz: “...*Kamalı Mustafa, diğer çete reislerine nazaran daha ciddi ve otoriteli olmakla birlikte daima kızanlarının fikirlerini alır, onların da bir nevi haklarına riayet ederdi. Bu sebeple çok sevilirdi. Çakıcı gibi “Ben dağların kralyım” demez, büyüklere hürmet etmeyi insanlık borcu bilirdi... Kamalı eşkıya idi amma, aynı zamanda merhametli idi.... Kamalı aynı zamanda mutekid (dindar) bir kimse idi. Köylere uğradığı zaman camilerde namaz kılar, adaklar adar kendi dünyasına göre Allah'a inanırdı...*”⁵⁷

⁵⁴ *Ahenk*, 9 Haziran 1320/22 Haziran 1904, s. 3.

⁵⁵ Dural, *age.*, s. 170.

⁵⁶ Murat Sertoğlu, *Kamalı Zeybek*, Sağlam Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz, s. 320-321; Mehmet Bayrak'ın tarafından kaleme alınan *Eşkialık ve Eşkialık Türküleri* adlı eserde de Kamalı için söylenen bir türküyü yer verilmeyle birlikte Kamalı Mustafa'nın adı burada yanlışlıkla “Kamalı Mehmet Efe” olarak zikredilmektedir. Bkz: Mehmet Bayrak, *Eşkialık ve Eşkialık Türküleri (İnceleme-Antoloji)*, Yorum Yayınları, Ankara 1985, s.349.

⁵⁷ Ormancıoğlu, *age.*, s. 356.

Kaynaklar

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT), Dosya No: 590, Gömlek No: 2

Sadâret Hususî Maruzât Evrakı (Y.A.HUS), Dosya No: 453 Gömlek No: 48.

Sadriazam Kâmil Paşa Evrakı -Yıldız Esas Evrakı'na Ek (Y.EE.KP) Dosya No: 19, Gömlek No: 1859; Dosya No: 21 Gömlek No: 2090; Y.EE.KP., Dosya No: 21 Gömlek No: 2064.

Yıldız Tasnifi Parekende Evrakı, Askerî Maruzat, (Y.PRK.ASK)., Dosya No: 189, Gömlek No: 26.

Necat Çetin Özel Arşivi (Kamalı Mustafa'nın ailesine ait nüfus kaydı)

Gazeteler

Ahenk Gazetesi (İzmir) 28 Mart 1320/10 Nisan 1904; 30 Mart 1320/12 Nisan 1904; 14 Mayıs 1320/27 Mayıs 1904; 9 Haziran 1320/22 Haziran 1904

Telif ve Tetkik Eserler

Bayrak, Mehmet, *Eşkîyalık ve Eşkîya Türküleri (İnceleme-Antoloji)*, Yorum Yayınları, Ankara 1985.

Dural, Halil, *Bize Derler Çakırca: 19. Ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler*, yayına hazırlayan: Sabri Yetkin, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

Hobsbawm, Eric, j., *Eşkîyalar*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul 2011.

Ormancıoğlu, Kemal, *Kamalı Zeybek*, Karınca Matbaacılık, İzmir 1963.

Sertoğlu, Murat, *Kamalı Zeybek*, Sağlam Yayınevi, İstanbul, tarihsiz.

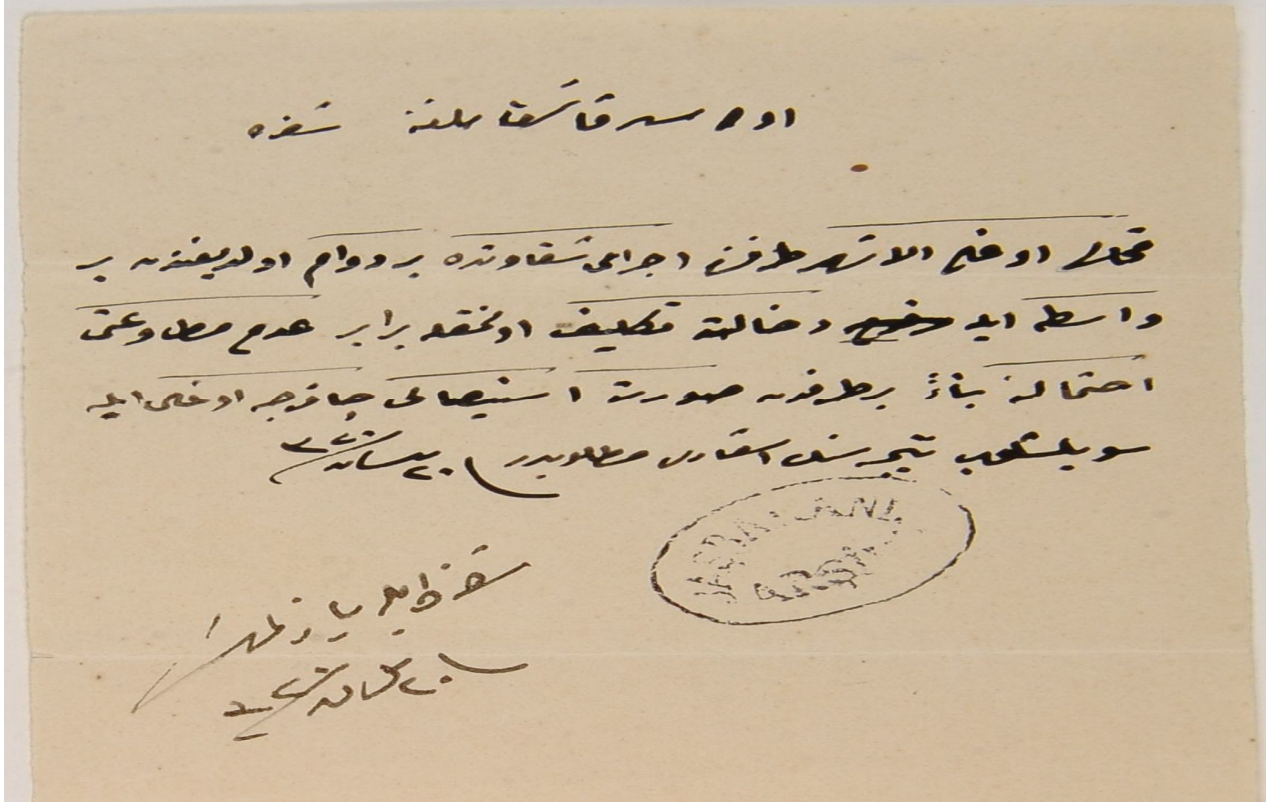
Yavuz, Behiç Galip, *Yukarı Küçük Menderes Havzasında Zeybekler: Tarihçeleri, Özellikleri ve Yöremiz Zeybekleri*, Ödemiş 2012.

Yetkin, Sabri, *Batı Anadolu'daki Eşkîyalık Olaylarının Yapısal Bir İncelemesi (19. Yüzyılın Son Çeğreğinden Balkan Savaşlarına)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1995

Yetkin, Sabri, *Ege'de Eşkîyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

Ek 1

BOA, Y.EE.KP. Dosya No: 21, Gömlek No: 2064



Belgenin transkripsiyonu

Ödemiş Kaymakamlığına

Şifre

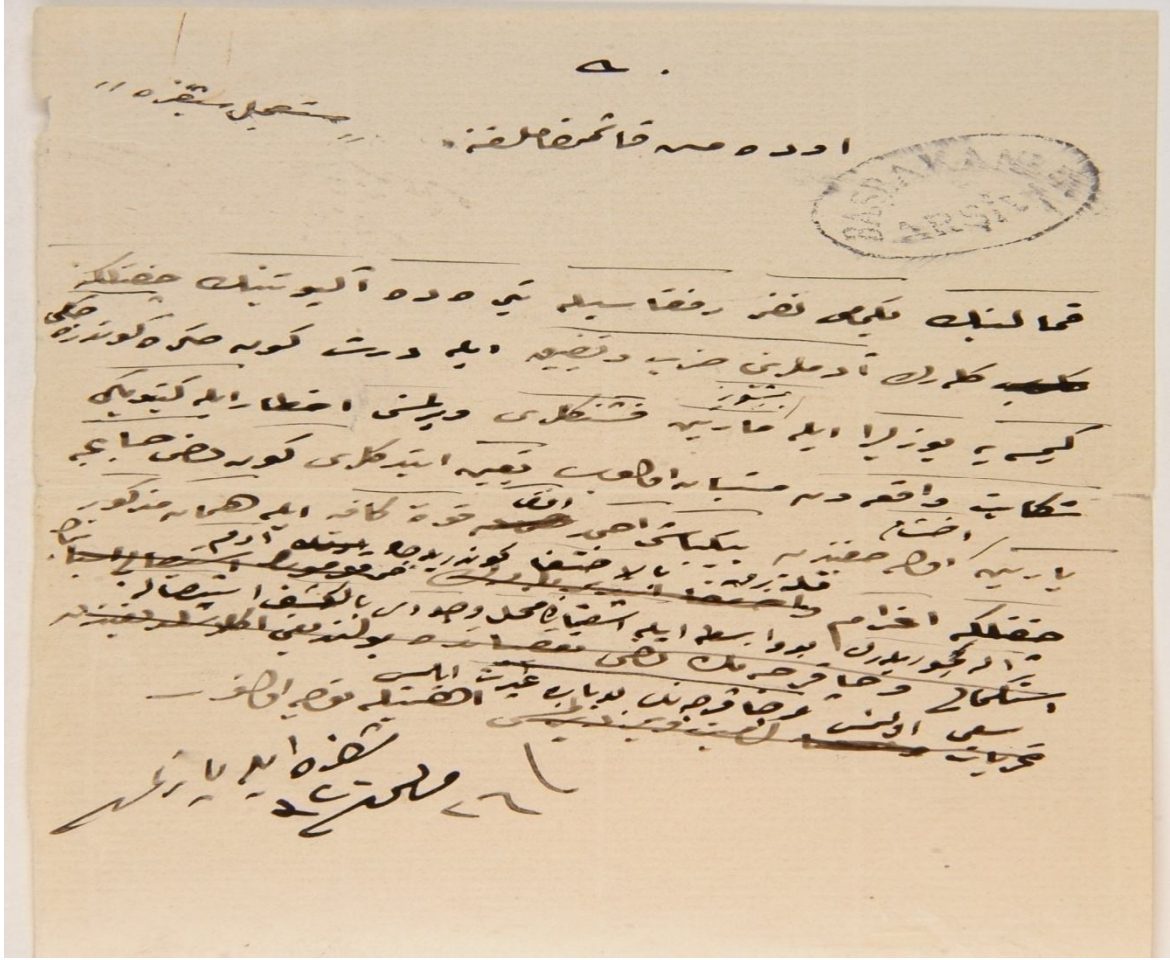
Kamalıoğlu Alaşehir tarafında icra-yı şekâvette ber-devâm olduğundan bir vasıta ile dehâlete teklif olunmakla beraber adem-i mutavaat ihtimâline binâen bir taraftan suret-i istisâli Çakırcaoğlu ile söyleşüp neticesinin iş'ârı matlûbdur. Fî 20 Nisan sene [1]320 [3 Mayıs 1904]

Şifre ile yazılmıştır.

Fî 20 Nisan sene [1]320 [3 Mayıs 1904]

Ek 2

BOA, Y.EE.KP., Dosya No: 21 Gömlek No: 2090



Belgenin transkripsiyonu

Ödemiş Kaymakamlığına

“Müstecil Şifre”

Kamalı'nın yirmi nefer rüfekasıyla Tire'de Alyoti'nin çiftliğine gelerek adamlarını darp ve tazyik ile dört gün sonra göndereceği kimseye yüz lira ile beş yüz martin fişenkleri verilmesini ihtâr ile gittiği şikâyet-i vâkıdan müstebân olup ta'yîn ettikleri gün dahi hesabca yarın akşam olacağından Binbaşı Ahmed Efendi kuvve-i kaffe ile hemen mezkûr çiftliğe i'zâm kılınarak bi'l-ihlifâ gönderilecek adam ele geçirilerek bu vasıta ile eşkıyânın mahal-i vücudu bi'l-keşf istisâline sai olunması ve Çakırcanın bu babda gayret eylemesi ehemmiyetle tavsiye olunur. Şifre ile yazılmıştır.

26 Mayıs [1]320